

Протестантската мисионерска дейност насочена към мюсюлманите в България

Юмер Туран

Началото на работата на Американските протестантски мисионери ориентирана към българите датира от средата на 19. век. Първите стъпки, които предприема спрямо българите една от най-големите мисионерски организации през 19. век, Американското конгрегационистко мисионерско дружество, са в областта на книгопечатането и книгоразпространението. През 1840 г. тук е отпечатано *Евангелието* на български език. През 1844 г. е издадено и се печата тук в течение на две години първото българско списание *Любословие*. През 1849 г. отново тук е подготвена и публикувана първата българска граматика на чужд език *Notes on the Grammer of the Bulgarian Language*¹. В началото на 1850 г. американските мисионери търсят възможности за разпространение на своята дейност в рамките на днешните български земи. В крайна сметка Американското дружество, които са католици (конгрегационалисти) и Методисткото дружество, се договарят да разпределят района на дейност помежду си. Американското дружество поема Южните Балкани, а методистите действат на север. Първите мисионери на методистите са изпратени в региона през 1857 г. Център на дейността им е Варна и Шумен. Като такива се ползват и градовете Одрин, Стара Загора, Пловдив и Самоков².

В рамките на Османската национална система, имайки предвид, че са православни, българите са свързани с Гръцката патриаршия в Цариград. Гръцката патриаршия, с благословията на Османската власт, с цел засилване на гръцкото влияние върху българите, забранява службите в църквите да бъдат водени на български език и ползването на български книги в там. Този

¹ Относно началото на дейността на американските мисионери, свързана с българите Вж. James F. Clarke, *Bible Societies, American Missionaries & The National Revival of Bulgaria*, Ayer, 1970.

² Tatyana Nestorova, *American Missionaries Among the Bulgarians (1858-1912)*, New York, 1987, s.19.

начин на действие на Гръцката патриаршия, предизвиква ответна реакция на противопоставяне сред българите. Възползвайки се от това, американските протестантски мисионери замислят да привлекат българите към протестантството³. Мисионерите водят протестантска пропаганда на пазарите, разпространяват и продават Евангелието и други религиозни брошури на български език. Откриват училища на различни нива, обучават българските деца. Издавайки вестници и списания на български, водят своята пропаганда и въздействат на българската култура⁴.

В началната си дейност мисионерите на Американското дружество, чиито обект са българите в Южните Балкани, не пропускат и турците, които са част от тази общност. Дж. Морсе е първият мисионер дошъл в Одрин. По-късно пристига Т. Х. Бийнгтон. През първата година пристигат г-жа Мериам и г-жа Кларк, които водят пропагандата си на български и турски език. Едно от основните изисквания при работата на мисионерите с мюсюлманите е да се знае турски език. Във връзка с това госпожите Мериам и Армс научават турски език⁵. През същата година Бийнгтон отива в Стара Загора, а г-жа Мериам и г-жа Кларк - в Пловдив. Преди заминаването си за Пловдив, освен турски, научават и български език⁶. Документацията на Американското дружество показва сериозен интерес към дейността, адресирана към мюсюлманите. Имайки предвид обаче, че протестантската мисионерска дейност, насочена спрямо мюсюлманите на Балканите, а и в други райони, не би била посрещната добре от османските власти, всички усилия се съсредоточават върху българите.

С подписването на Берлинския договор след края на Руско-турската война през 1877-1878 г., измъквайки се от османското владичество, България юридически придобива правата на автономна, независима държава. За мисионерите в България вече не съществува силата на османската власт, която да ги принуждава да не насочват дейността си към мюсюлманите. Възраждат се предишните им мечти да привлекат българите към

³ Харвардски университет, библиотека Houghton, The Collection of the American Board of Commissioners for Foreign Missions (Bundan sonra kısaca ABCFM), Unit 5, ABC 16.9, C.4, Rulo 564, s.249.

⁴ Ömer Turan, *Avrasya'da Misyonerler*, ASAM, Ankara, 2002, s.108-118.

⁵ ABCFM, Unit 5, ABC 16.9, C.16, Rulo 577, s.20.

⁶ ABCFM, Unit 5, ABC 16.9, C.15, Rulo 576, s.555-556.

протестантството, да ги противопоставят и премахнат религиозното и културно влияние на Цариградската гръцка патриаршия. В резултат, през 1870 г. българите излизат извън контрола на гръцката патриаршия, само че изграждат свои църкви, създават Българска патриаршия. При тези условия, в края на 19 век отново се усеща интересът на протестантските мисионери насочен към мюсюлманите.

В турския печат⁷ в Княжество България се срещат съобщения за дейността на протестантските мисионери, адресирана към мюсюлманите. В един брой от 1898 г. на в. *Muvazene*, издаван в Пловдив е отпечатана следната новина: „Господин Тончуров, който държи речи на главно на местата за разходка, след възхвалата на протестантството във вчерашното си слово, каза: Не можахме да обхванем добре турците и евреите, които до сега не са приели християнството.”⁸ Споменатият в съобщението Тончуров, не е мисионер, защото според мисионерската литература, за да си мисионер трябва да получиш специално образование в собствената си страна. Едва след това може да ти се възложи да разпространяваш вярата в друга държава. Тончуров, както става ясно е българин, местен помагач, работещ за мисионерите, който е приел протестантството. Възхвалява на публични места протестантството, пропагандира го, за да привлече хора.

В два броя от 1906 г. на в. *Rumeli*, издаван в Пловдив, има анонси, че някои хора от с. Слива, околия Севлиево са приели християнството. Не е обяснено обаче, дали е резултат от дейността на протестантските мисионери, дали става дума за протестантство или православно християнство⁹.

Исмаил Хаккъ Окдай съобщава за седмичен вестник със заглавие *Şark Muhbiri*, печатан в Пловдив в периода 1 ноември – 1 декември 1907 г., от който са излезли само четири броя. Издаван е от Хюсейн Назиф или Натанаил Назифов с цел да се пропагандира протестантството. Х. Назиф, по произход иранец, преминавайки към протестантството приема името Н. Назифов и

⁷ По-обширни сведения за турския печат в Княжество България Вж. Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s.265-295.

⁸ *Muvazene*, S.39.

⁹ *Rumeli*, S.26, 28.

провежда дейността си в Казанлък¹⁰. Неизвестно е коя протестантска организация стои зад неговата дейност.

В броевете на в. *Balkan* от 1907 г. и 1908 г. са дадени откъслечни сведения за протестантската мисионерска дейност, свързана с мюсюлманите. Според публикувано писмо на един имам, Йоханес Авидераниян - арменец, който добре говори турски, кани в неделите в протестантската църква за да пропагандира протестантството. Авторът на писмото отишъл в църквата да види какво става. Там имало 5-10 човека протестанти и 8-10 човека мюсюлмани, идващи за първи път. Мюсюлманите стоели като чужди, не изглеждало да са се повлияли и т. н. В следващи броеве на вестника се съобщава, че Авидераниян, за да разпространява протестантството и проповядва сред турците, основава печатница в Пловдив и издава религиозна брошура под заглавие *Şahidülhikaye (Свидетел на истината)*. Авидераниян е в правото си да изпрати писмен отговор във връзка с това съобщение. Изброява стихове от Корана и Евангелието, в които се заповядва да се проявява уважение към свещените книги. И прокарва мисълта, че тези които го правят, трябва да разпространяват истината на Евангелието, възхвалявано и в Корана. Това ответно писание продължава в 12 броя¹¹. Не е изяснено от името на коя протестантска организация води пропаганда Авидераниян.

За първи път през 1928 г. Американското дружество разпространява някои брошури с насоченост към помаците. Важна точка в обхвата на дейност на протестантските мисионери, свързана с мюсюлманите в България са помаците, които живеят в Родопите и за разлика от турците водят по-затворен живот. По споменатата тема са отпечатани седем брошури, най-голямата от които е 22 страници и се нарича *Абдуллах*. Две брошури са по 11 страници и носят заглавията *Разказът за Мансур* и *Каин*. Заглавията на останалите брошури с обем от 5-9 страници са: *Героизмът на Мюнир*, *Пътници*, *Приятел на всеки*, *Исус Христос* и *Който се избави от греха*. И така, освен отпечатаните 2 000 броя от брошурата *Отговор на всичко*, през 1928 г. според едни източници са отпечатани 14 000 броя, според други – 140 000 страници

¹⁰ Вж. İsmail Hakkı Tevfik Okday, *Bulgaristan'da Türk Basını*, Ankara, 1980, s.83

¹¹ *Balkan*, S.362, S.364, S.368, S.370, S.374, S.375, S.379, S.384, S.385, S.388, S.389, S.397, S.396, S.402, S.417. Споменатите броеве ще анализираме в отделна статия.

книжки, предназначени за помаците¹². Мисионерът Байард, докладвайки дейността на Българската секция на Балканската мисия през 1928 г., отбелязва работата по привличането на евреите, помаците и циганите¹³.

През 1928 г. в Русе идват немски мисионери с цел да пропагандират протестанството сред турците¹⁴. През 1931 г., издаваният в София вестник *Rehber* публикува на първа страница писмо на един учител от Караджаот, Провадия, озаглавено „Горчиви истини“. В писмото си учителят, който се казва Демирбаш, се жалва от протестантската мисионерска дейност сред турците в България. „Нови, стари течения ни теглят към опасни бездни, а до главата ни дойде и протестантската пропаганда. Пречупват вярата, националното възпитание, куража на издръжливите, които и преди не бяха много.“ започва писмото. По-нататък отбелязва, че преди две години, на намиращата се в Русе протестантска библиотека „Йени хаят“ са изпратени възвание и няколко брошури. В едната книжка се известява за превод на Корана на български език, а в другата пророкът Мухаммед е изобразен като дервиш. Писмото завършва по следния начин: „Общности като тази, които не пропускат възможност да уловят някого, възползвайки се от невежеството на българските турци, промъкват се между младите и вече имат успехи. Те изразходват обществени пари за да постигнат целите си. Какво да направим срещу тази страшна пропаганда. Как мислите да постъпим? Нехаен живот на покровителствания. Днес протестантите ще успеят в Русе, Варна, Неврокоп, утре ще подлъжат млади турци в други градове. В Пловдив непреклонни мюсюлмани взеха предпазни мерки срещу протестантската пропаганда, за което ги приветстваме от сърце. Но ще се намерят ли във всяко градче такива благочестиви и силни ръце и средства? От тук от там чуваме приказки за похристиянчване, но не виждаме да се предприемат мерки. Това положение ще накара всеки истински мюсюлманин -националист да се замисли. Не трябва да се омаловажават такива слухове. Срещу това трябва още сега да се вземат мерки. Кой ще отрече, че даже и един турчин-протестант помежду ни

¹² ABCFM, ABC:17.8, Balkan Mission, Bulgarian Section, 1920-1929, v.1, Documents, No.89; *The One Hundred and Nineteenth Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions*, Boston, 1930, s.202.

¹³ ABCFM, ABC:17.8, Balkan Mission, Bulgarian Section, 1920-1929, v.1, Documents, No.88.

¹⁴ ABCFM, ABC:17.8, Balkan Mission, Bulgarian Section, 1920-1929, v.1, Documents, No.88.

ще е вреда за турската общност. Но този, който се е отказал от религията си, се отказва и от народа си. Като се отрекат от същината си, вече не са част от нас. Ние трябва добре да знаем, че може да запазим турската общност чрез мюсюлманството. Ами вярно е, мюсюлманите са си работа на турците. Срещу протегнатите ръце да изправим турския народ като желязна стена и да докажем, че ще живеем като ислямски народ.”¹⁵

Немските мисионери пристигнали в Русе през 1928 г. с цел да пропагандират протестанството сред турците, през 1933 г. започват издаването на месечно списание *Hakikat Şahidi* (*Свидетел на истината*)¹⁶. Предполагаме, че е започнало да излиза през първите месеци на 1933 г., но не можахме да видим първите четири броя. Имахме възможност да видим пети брой от м. септември 1933 г.¹⁷. Последната книжка, която имаме възможност да прегледаме е от м. декември 1941 г. В този брой има анонс за годишния абонамент и се създава впечатлението, че списанието ще продължава да излиза, но не можем да кажем до кога е съществувало. Макар да е месечно издание, през 30-те години няма година, в която да са отпечатани 12 книжки. През 1933 г. са издадени 8 броя, в периода 1934-35 г. са 9 броя, 1936 г. – 11 броя, 1937-39 г. са излезли 10 броя.

В първата книжка, която видяхме не е отбелязано име на издател и редактор. В следващите броеве като редактор е означен Н. Назифоф. Редакцията на вестника се намира в Казанлък. През юли 1935 г. е на ул. „Хаджи Димитри” № 5, а от юли 1938 г. се помещава на ул. „Опълченска” № 10. В началото се печата в Разград, печатница Zarafet, до юни 1938 г. – в печатница Zarafet, Пловдив, от септември 1938 г. се издава отново в Пловдив, но в печатница К. Мардиросиян, ул. Гимназиумна № 34.

Първите броеве на списанието, в което понякога има и снимки, е с размери 14,5 x 23 см, осем страници и се издава на турски език с арабски букви. В началните книжки заглавието е изписано на три езика – по средата

¹⁵ *Rehber*, Y.4, S.203, 5 Eylül 1931. Благодаря на Доц. Др. Й. Бибина, която ми посочи интересния брой.

¹⁶ Непълна колекция на списанието се съхранява в Софийската народна библиотека със сигнатура В 5371 В споменатата библиотека има течението от 1933 – 1941, като някои броеве липсват.

¹⁷ Отбелязано е, че списанието е месечно. Може да се предположи, че първият брой е издаден през м. май 1933 г. Ако обаче през летните месеци не са излязали няколко броя, може да се приеме, че издаването му е започнало през март или април 1933 г.

на османски, а от двете страни на немски и български език. Немското заглавие е *Geistliche Zeitschrift Hakikat Schahidi der Wahrheitszeuge*. Броят на страниците на списанието от време на време се променя. Понякога е 16, понякога по-малко. За първи път през септември 1934 г. някои статии в списанието са отпечатани с латиница¹⁸. В тази книжка на списанието осем страници са на турски език с арабска графика, осем страници са на турски език с латински букви, общо 16 страници. Първите статии в този брой са 10 заповеди. В следващите книжки са поместени статии на турски с латински букви, но категорично разделение няма. В някои броеве през 1934 и 1935 г. няма текстове на турски език с латински букви. През септември 1935 г. титулната страница на броя е изцяло с латински букви. Така е и в следващите броеве. Всъщност от този брой списанието има корици и турските текстове са изписани изцяло на латиница. Този брой има българско заглавие. В други книжки заглавието е на турски с арабски букви и на немски език. От януари 1937 г. форматът на списанието е 24 x 34 см., обемът е четири страници. В следващите броеве понякога са шест страници. През 1941 г. се съобщава, че поради преустройство на печатницата списанието ще се печата само с новите букви.

Тиражът на списанието е неизвестен. В първите години се разпространява безплатно. Не е отбелязана и цена. В шести брой е записано: ”Молим всички наши приятели, които искат да се възползват, ако са съгласни, да изпратят адресите си в редакцията и списанието ще им бъде доставяно по пощата.” От това съобщение разбираме, че списанието се доставя безплатно на установените адреси¹⁹. Навършвайки третата си година, списанието благодари на почитателите, съобщили адресите си. В броя от м. ноември 1936 г. се казва: „ Очакваме читателите ни да помогнат с доброволни парични дарения, за да продължи издаването на списанието. Кой колкото може ...”²⁰. През септември 1938 г. пише, че абонирането е доброволно,

¹⁸ Както е известно през 1928 г. в Република Турция под ръководството на Ататюрк арабската азбука е заменена с латиница. Българските турци, следвайки промяната в Турция, постепенно заменят арабската с латинска азбука. 30-те години на 19. век са години на преход. Ползват се и двете азбуки. Затруднява се работата на желаещите да печатат издания, адресирани към българските турци.

¹⁹ *Hakikat Şahidi*, Y.1, S.6, Teşrin-i Evvel 1933.

²⁰ Y.4, S.10, Teşrin-i Sani 1936.

едновременно с това е посочена цена на броя 1 лев. В ноемврийския брой от 1938 г. е казано: Списанието е безплатно, но молим абонатите си за 5 лева годишно.” В декемврийския брой на 1938 г. е поместено изречението: „ На изпратилите 10 лева за абонамент за списанието, ще подарим книги за 5 лева.” През януари 1941 г. се съобщава, че на изпратилите 5 лева за абонамент за списанието, ще бъдат подарени книги за 5 лева, а изпратилите 10 лева, ще получат като подарък книги за 10 лева. Казано е още: „Стойността на абонамента е кой колкото може, но да е най-малко 5 лева.” В същия брой, в отговор на читателско писмо се отбелязва, че списанието ще бъде изпращано на регистрирани читатели. През декември 1941 г. се съобщава, че по случай новата година на всеки абониран и неабониран читател ще бъде подарено Евангелие, но искат да знаят дали да бъде със старата или с новата азбука.

В ноемврийския брой от 1934 г. има уведомление със следния текст: „Разрешено е да продължи издаването на списанието. Известяваме любимите си читатели, че продължава разпространението на списанието въз основа на разрешително № 6006/ 6 юли 1934 г., издадено от Дирекцията на Шуменска област”²¹. Това съобщение показва известно притеснение относно разрешението за издаване. В юнския брой от 1935 г. на български език е посочено разрешение № 6006/ 1935 г.²². От съобщението на български език в септемврийския брой от 1935 г. става ясно, че за издаването си списанието има разрешение № 8045/ 29 юли 1935 г.

Всички статии в списанието, особено в първите години са анонимни. В следващи години се срещат статии, подписани от Л. Лютфи. От време на време има преводни материали. Например с няколко думи е разказано за японско повествование за религиозната дейност на мадмоазел Мак Доналдс в затворите, преведено от немски език от пастор Черхар Лулинаг и приятелите му. Срещат се материали, превод от немски с подписите Рифат Явуз и Рифат Давут.

В първите си броеве изданието се представя като „месечно списание за религия и етика, което показва пътя на хората в реалния и духовния им живот”. В началото на първи брой от втората годишнина се казва: „

²¹ Y.2, S.9, Teşrin-i Sani 1934.

²² Y.3, S.6, Haziran 1935.

Принципите на Свидетел на истината са известни. И така ще продължава. Според възможностите Свидетел на истината ще се издава илюстрирано. Свидетел на истината няма да се отклонява от същността на правдата и ще свидетелства за нея.” Под заглавието на септемврийската книжка от 1935 г. пише: „списание за религия, което направлява хората в реалния им живот”, а от февруари 1936 г. под титула е написано: „месечно списание за религия и етика, което показва пътя на хората в реалния им живот”.

През изследвания от нас период 1933-41 г. се забелязва, че в статиите на списанието се дискутират близки за мюсюлманите теми по достъпен за тях начин. В основната част на предната корица при различни броеве със едър шрифт са следващите фрази: „Начало на мъдростта е страхът Господен” – пророк Соломон (Притчи, 1:7)²³; „Слушай, синко, поуката на баща си и не отхвърляй съвета на майка си” (Притчи, 1:8)²⁴; „Господ е пастир мой, от нищо не ще се нуждая” - пророк Давид²⁵; „Всяка плът е като трева и човекът е като тревата. Тревата изсъхва, цветето увяхва, но словото Господно ще пребъде вечно” Евангелието²⁶. Това са фрази, познати за ухото на мюсюлманите. Подобни стихове от Корана или съвети на пророк Мухаммед знае всеки мюсюлманин. По същия начин например вместо църква, се употребява молитвен дом. Често се публикуват разкази за Нух, Муса, Иса (Ной, Мойсей, Исус), които са познати за мюсюлманите. Твърденията в някои статии на списанието са подкрепени с цитати от Корана.

В някои публикации на списанието срещаме пасаж, които ласкаят чувствителността на мюсюлманите. В един от първите броеве е отделена цяла страница на вредата от пиенето. В статията, която започва с поговорката „Писаното в къчмата, се чете в ада” се разяснява вредата от пиенето, независимо дали е малко или много и необходимостта от противопоставяне срещу употребата му²⁷. В следващ брой, на същата страница се изяснява, че пиенето е вредно за сърцето²⁸. В друга книжка на списанието се съобщава, че

²³ Y.1, S.5, Eylül 1933.

²⁴ Y.1, S.6, Teşrin-i Evvel 1933.

²⁵ Y.2, S.2, Şubat 1934.

²⁶ Y.2, S.2, Şubat 1934.

²⁷ Y.1, S.5, Eylül 1933.

²⁸ Y.1, S.6, Teşrin-i Evvel 1933.

поради увеличаването на патентите, в България са затворени 1650 кръчми²⁹. Дай Боже да стане! Статия срещу тютюнопушенето от половин страница е озаглавена „Човек, обсебен от пушенето”. Според разказа, живеел в едно село човек, който никога не бил пушил. Отивайки в друго село, се пристрастил към тютюна. Връща се в селото си. Слугата го видял за пуши и си рекъл: „Нашият господар ще изгори от тютюна” и го залял със студена вода. Статията завършва с призив: „Скъпи читателю, пристрастен и роб на тютюна, няма ли и твоите дробове да изгорят от тютюна? Добре си помисли!”³⁰.

В списанието се дискутират и ислямски ритуали като оруч (постене) и курбан (принасяне в жертва). В статия озаглавена „Мъдростта на постенето” се изтъкват добрите страни на постенето, препоръчва на мюсюлманите да постят, разглеждат се трите вида оруч: пости за тялото, пости за душата и истински пости. „Истинският оруч, заедно с другите видове предпазват духа от похотливи мисли, сърцето – от грях.” На въпроса „ В този свят изпълнен с грях и лошотия, кой е достатъчно силен да ги преодолее?” Отговорът е, че „Такава святост, чистота на духа и достойнство могат да се постигнат с помощта на Господа, с покаяние и молитви. С тази милост се удостояват само застъпниците на спасителната християнска вяра.”

В публикация, свързана с курбана се обяснява, че първите принесли курбан на Господ са хората³¹. По темата има друга публикация на първа страница със заглавие „Истинската жертва: Нима всесъжденията и жертвите са толкова приятни Господу, колкото и послушанието на гласа Господен? Послушанието е по-добро от жертва, и покорството – по-добро от овнешката тлъстина”³² (1 Царство 15:22). Използвайки символа на пророка Мухаммед, авторът започва статията си така:” Преди няколко години пребивавах сред приятели мюсюлмани и много пъти разговаряхме на религиозни теми. Така имах възможността да се запозная с техните религиозни убеждения. Пишех и целта ми бе не да не да разширя тази тема, а да се направи ръководство за предотвратяване някой, който служейки истински на Бог, да бъде обсебен от

²⁹ Y.4, S.3, Mart 1936.

³⁰ Y.1, S.5, Eylül 1933.

³¹ Y.3, S.4, Nisan 1935.

³² Y.3, S.6, Haziran 1935.

сатаната. Да се спаси човек, който върви към смърт е колкото божия работа, толкова и човешко задължение. Ще предам разговорите за спасителния път, който Господ показва на хората. Всеки път размяната на мисли бе в едно кафене. И аз самият предпочитах този начин на общуване.”

По-нататък се коментира един спор, може ли да се чете Коранът в кафенето или не може. Каза се: Аллах е навсякъде, не е само в джамията, и Коранът може да се чете навсякъде. След това разговорът бе за Рамазана. По времето на м. рамазан се пречиства тялото и душата, и човек става по-добър. Само че така трябва да е и в останалото време, 11 месеца прегрешаваш и после за един месец се пречистваш. Наблегна се на това искрено да търсиш опрощението на Аллах. Всички тези виждания са потвърдени и с текстове от Евангелието. Тълкуват се стихове като „да предоставите телата си в жертва жива, свята и благоугодна богу”. В младостта да извършваш грехове, а на старини да търсиш опрощение, Разяснява се как цялото ти тяло, всичко - ръце, крака, уши и т. н., е в грях. Правиш всичко да се покаеш от греховете. Коментира се, че пророкът Исус е изкупителната жертва за човешките грехове.

Пророк Адам остави като наследство грях, който хората да носят. Не трябва ли да принасяме жертва за греховете, които ежедневно извършваме? Всевишният какво очаква от нас, след като пророк Исус плати цената на греха, извършен от пророк Адам? Така се отърваваме от всякаква лошотия и предаваме във властта на Господа сърцето на скъпоценното си тяло. [...] Като изпълняваме волята Божия и посвещаваме съществуването си на Него, ето това е принасянето в жертва. За този свят нашият дух може да е мъртъв, ама има жива връзка. Пътеводен пример е животът на пророк Исус. [...] Ето братко, който направи такава жертва за греховете, и който приеме с вяра пророк Исус и неговото изкупление, може да намери спасение. Следователно, както и да слугувахме с това тяло на греха, като го оставим сега, да се посветим изцяло в служба на Бога. В случай, че сме се посветили на това, то значи сме принесли жертва. [...] Който приеме истинната вяра и Господ, това е истинската жертва. Да се предадем на Бога с цялото си същество и Той да ни приеме с благоволение и благосклонност. Амин.” Така завършва петнадесетата страница на статията.

В различните броеве на списанието намират място молитви, които се четат сутрин, вечер и др. ..., разкази от евангелието, други които възхваляват Евангелието и пророка Исус. Заглавия на някои статии в списанието, свързани с пророка Исус: „Раждането на пророка Исус“, „Зараждане на християнството“, „Кой е пророкът Исус?“ (12 страници), „Смъртта и разпването на Месията“ ... Статията със заглавие „Владетелят идва“ призовава хората да запълнят вътрешната си празнота с любовта към Исус³³. В статията „Доктор на докторите“³⁴ се правят пояснения за Исус, в „Сърдечни мисли“ се казва, че канонът е се е появил с помощта на Мойсей, но вярата и истината трябва да бъдат достигнати посредством Исус³⁵. Трябва да се познават елементите на християнството като 10-те заповеди, светото кръщение, пречистване от греховете и др. Представени са разкази на хора от различни краища на света за причините, поради които са приели християнството. Изложени са доводи от Евангелието за съществуването на Бог. Публикувани са много статии за пророка Исус и неговите чудеса, както и разкази за християнски борци в името на вярата.

В списанието, започнало да излиза през 1939 г. намират място и публикации, свързани със здравето, относно ползата от плодовете и зеленчуците, за лимоните, чесъна, ягодите, въздуха, водата, съня и др. Под формата на приложения биват издавани и разпространявани различни книжки. Привличат вниманието статии, в които се съпоставят свещената книга на мюсюлманите Коранът със свещената книга на християните Евангелието, изброяват се стихове от Корана и се търсят смисловите им аналози в другите свещени книги, коментира се влиянието на различните сакрални книги след появата на Корана.

В статия , озаглавена „Мъдростта на Свещените книги“, касаеща твърдението за промяна на свещените книги, т. е. Тората, Давидовите псалми и Евангелието, се защитата следната позиция: Последователите на това твърдение смятат, че преиначаването на истинския смисъл на низпосланите текстове на Тората и Евангелието е резултат от неразбиране. Ако някой

³³ Y.2, S.1, Kanun-i Sani 1934.

³⁴ Y.5, S.2, Şubat 1937.

³⁵ Y.5, S.4, Nisan 1937.

изследва свещените книги , т. е. Тората, Давидовите псалми и Евангелието, веднага ще забележи, че разпореденията в тях са сходни и между тях има съвършена хармония, че са записани Божиите откровения, а не е книгата на някакъв автор. Обратното на това твърдение е, че Господ желаяйки човек да бъде щастлив и свободен, низпослал Тората, но не постигнал целта си. След това низпослал Псалмите и отново не успял,. Низпослал Евангелието, но както и преди това нямало полза. На тяхно място низпослал Корана и постигнал желаната цел.

Такава една мисъл означава съмнение във силата и властта на Бога. Господ е владетел на света или е като обикновените, слаби хора. Господ е съвършен, няма недостатъци. Лъжливо е твърдението, че с появата си Коранът елиминира Стария и Новия завет (Тората, Давидовите псалми и Евангелието). Споменатите книги са вечни и не ще бъдат унищожени, и това е записано в стиховете на същите тези книги. Например в Свето Евангелие от Лука, глава 21., стих 33 Исус Христос заповядва: „Небе и земя ще премине, но думите Ми няма да преминат”. Относно Тората, Давидовите псалми и Евангелието, Пророкът изрича: „докле премине небето и земята, ни една йота или една чертица от закона няма да премине, докато всичко не се сбъдне” (Матей, 5:18). В Новия завет, Първо съборно послание на св. Петър, 1:23, четем: „като възродени не от тленно семе, а от нетленно, чрез словото на живия Бог, Който пребъдва навеки.” Отново в Тората Исаия казва: „Трева изсъхва, цвете повяхва, а словото на нашия Бог ще пребъде вечно” (Исаия, 4:8; бел. пр. Исаия, 40:8). Според тези стихове, низпосланите от Господа Свещени книги никога не са отменяни, защото така ще бъде нарушена свещената заповед на Бог. Накратко запазването на свещените книги е задължение не само на християните и привържениците на исляма, но на цялото човечество³⁶.

В следващия брой дискусията продължава: „Мюсюлманите казват, че изопачаването и променянето от страна на евреите и християните на собствените религиозни книги, като напр. заличаване на стиховете относно пророчествата на пророка Мухаммед и добавянето на нови неща, то

³⁶ Y.2, S.2, Şubat 1934.

Свещенните книги не бива да бъдат приемани за такива. Братята мюсюлмани отдавна разпространяват тази версия. Само че това твърдение не е подкрепено с аргументи. Не доказват кога са направени промените, какво е добавено, какво е извадено. Защо им трябва на християните да правят такова нещо? Какво ще излезе от това? За какво е шанс? Смятат ли, че такава постъпка е богоугодна? Извинявайте, но няма причина. С такава изопачаване хем реалния, хем задгробния си живот ще погубят. Знаят, че ще натъжат Господ. Няма да посмеят. В Тората е казано: ‘не прибавяйте към това, което ви заповядвам, и не отбавяйте от него; пазете заповедите на Господа, вашия Бог, които аз ви заповядвам.’ (Второзаконие, 2:4; бел. пр. Второзаконие, 4:2). И пак там - 33:12 (бел. пр. Второзаконие, 12:32), господ заповядва на пророк Соломон: ‘Залягайте да изпълнявате всичко, що ви заповядвам; не прибавяй към него и не отбавяй от него.’ В Евангелието пише: ‘И аз свидетелствам всекиму, който слуша пророчествените думи на тая книга: ако някой прибави нещо към тях, нему бог ще наложи поразииите, за които е писано в тая книга; и ако някой отнеме нещо от думите на книгата на това пророчество, Бог ще отнеме дела му от книгата на живота и от светия град и от написаното в тая книга.’ (Откровение, 18-19:22; бел. пр. Откровение, 22:18-19). Позовавайки се на тези заповеди, евреите и християните никога не биха се осмелили да извадят или добавят нещо към Светото писание. Няма причина за такова нещо. Освен това било то по времето на Мухаммед или преди това християнството се разпространява от Анадола и Дамаск до Африка, Англия, Индия. Как ще се съберат християните от такава огромна площ за да променят книгите? Извод: Тезата на мюсюлманите не може да се докаже, голи твърдения. Свещените книги не са били променени. Заповедите им са непроменени. Подчинението на записаните там Божи заповеди е служба в името на Господа за всеки народ. Мюсюлманите с чисто сърце и целомъдрие трябва да се стремят да проучат заповедите и разпорежданията в Тората, Давидовите псалми и Евангелието. Защото който не знае свещените Божи слова и не изпълнява заповедите Му, има опасност да не достигне до книгата на религията и е изложен на вечна гибел поради непросветеност.’”

В заключителната част на статията намират място стихове, възхваляващи Тората, Давидовите псалми и Евангелието. Изреждат се турски

съответствия на такива стихове: за Тората (Maide - Трапезата, 44), за Давидовите псалми (Nisa - Жените, 161; бел. пр.: аятът е 163) и (Ísra – Нощното пътешествие, 55); за Евангелието (Maide - Трапезата, 46-47), (Al-Ímran – Родът на Имран, 3-4) и (Al-Ímran, 74; бел. пр.: аятът е 65). Достатъчно е да посочим един стих от Корана за Тората: „Ние низпослахме тората, с напътствие в нея и със светлина. Пророците, които се отдадоха, съдят юдеите според нея.” Публикацията завършва като се казва, че може да бъдат посочени и други примери от Корана. Но цитираното, не ще бъде категорично доказателство, че Свещените книги са изопачени и отменени³⁷.

В броевете на списанието през периода април – ноември 1934 г., темата за промените в предписанията от Евангелието е под формата на дискусия между мюсюлмански учени. На една гара в Кайро чакат влак господин преподавателят Фехми, шейх Абдуллах и шейх Хюсеин. Много уважавани и ценени люде. Ахмет Хинди се приближава до тях. Започва разговор на английски. Качват се във влака и потеглят. Там някакъв човек раздава на всеки малка брошура. Книжката съдържа подобрани откъси от Евангелието. Заглавието на диплянката е „Добрият пастир”³⁸. Единият от пътниците казва, че Евангелието е преправено, друг започва да обяснява, че не е изменяно. На въпросът, каква е разликата между Евангелието и Корана отговорът е: „колкото хора и да питате, ще кажат нещо различно, но истината е една. За да се схване това, трябва да се открие пътя до там. Ахмет Хинди е учен, учителят Фехми преподава история на Рим, но не иска и да знае нещо за периода до хиджрет (бягството на Мухаммед от Мека в Медина) и Хинди гледа с пренебрежение на него. Той твърди, че няма изменения в Евангелието. Заявява, че в Евангелието са залегнали много исторически свидетелства и Свещеното писание не е променяно. Смята възраженията на Абдуллах за твърдения на човек, който нищо не разбира. От векове Евангелието се печата в различни краища на света и е един и същ, тоест не може да се изказва мнение, че са правени поправки. Колкото до това, че няма оригинален

³⁷ Y.2, S.3, Mart 1934.

³⁸ Y.2, S.4, Nisan 1934.

ръкопис на Евангелието, то и първообразът на „Държавата” на Платон липсва, но никой не изказва съмнение, че е писан от него³⁹.

На питанията как е низпослано на Исус Христос Евангелието, как е събрано, от кого е събрано, къде са истинските ръкописи, Хинди отговаря: ”Не бързайте приятели и с Корана това не е изяснено. Относно преписите на Евангелието, ако започнем от четвърти век по християнското летоброене (от 325 г., вселенския събор в Изник (бел. пр. – дн. име на Никея) или 298 г. преди Хиджрет) ...” Прекъсвайки думите си за консилиума в Изник, вметва „ както вие знаете как пророка Хюсеин е попаднал в Кербела, така и ние знаем за свикването на този съвет”, след което продължава: „Това събрание бе единодушно относно верността на откровенията в книгите. Имаше различни мнения, но всички се съгласиха, че това е една книга! Текстът на Евангелието, което е в ръцете ни. Един от прославените дискутиращи авторството, е Анастасий. Най-старият препис който притежаваме е направен по негово време и се намира във Ватиканската библиотека. Наричат го Фатиканус. В промеждутъка от триста години от смъртта на Исус до Консилиума християните са написали стотици книги и те не са били различни от ползваното сега Писание. Не съществува друго и Божият пратеник само него признава.”

„Това събрание какво отношение има към мюсюлманите и пророците.” възразява Абдуллах. „Има тясна връзка с тях, защото ни показва как е съставено и от какво се състои утвърденото преди триста години Евангелие. То включва четири Евангелия, животоописание на пророка и разкази за пророците, откровението на Йоан. И Свещените книги са канонизирани от избраници на човечеството. Ако имаше и една променена книга, значи и [съществуването на] пророка Мухаммед не можете да потвърдите. ” отговори Хинди. Тогава Фехми попита: Как всички тези книги на Матей, на Марко, на Лука, на Иоана, на Павел, на Петър, на Иуда и т.н. ... могат да се наричат Евангелие на Исус.” Отговорът бе: „За християните в основата на Писанието е Исус. Той и неговото учение.”

³⁹ Y.2, S.5, Mayis 1934.

След обясненията, всички потвърдиха говореното от Хинди. В заключение той каза: Евангелието на нашия пророк е одобреното от Атанасий Свето писание. Един негов препис се пази в Рим и днешното Свещено писание съответства на този препис.⁴⁰ Учителите се разприказваха за предположенията за колко е променено Евангелието от смъртта на Исус до Събора в Изник, и преминаха към твърденията за промени в Свещената книга на Мухаммед. Попитаха Хинди как може да се докаже това. След малко той каза: „ 1) Признатото от древните християни е признато и от Атанасий. 2) Няма друго Евангелие, освен завещаното от Исус и оставеното от апостолите. „Ако го докажеш, ще повярваме”, подхвърлиха двама от мюсюлманите. И той доказа, че няма друго Свещено писание. През февруари 303 г. император Диоклетиан издал заповед да бъдат изгорени църквите и Писанията. Това кощунство приключило през 310 г. А Съветът се е събрал през 325 г. Хората дали на императора фалшиви Евангелия, а скъпите за душата книги скрили ...⁴¹”

Хинди разказва и за съчиненията на Киприан и Ориген, живял 186-254 г. Първият живял в Северна Африка, в Картаген, вторият в Александрия. Тези книги, особено на Ориген са пълни със факти от Евангелието, които не се различават от съществуващите в днешното Писание. В произведенията им се споменават имената на Матей, Марко, Лука, Йоан. Като ответна реакция на тези разкази, мюсюлманите приемат, че Свещената книга е изопачена. Иринеи, Поликарп, Иоан Богослов са защитна стена срещу това. След този коментар Хинди продължава: „Ако се приеме, че четирите евангелия са единствено чист, достоверен, проникновен разказ за живота на Исус Христос, няма нужда да се спираме на останалите сборници. Трактатите на Павел за откровенията са най-силното от доказателствата за четирите Евангелия. Според Ириний, както в съня на Исаия Саваот е ограден от серафими от четирите си страни, така Исус дава на хората четири различни Евангелия. Но те са обединени от едно послание. Според Павел, тези четири различни

⁴⁰ Y.2, S.6, Haziran 1934.

⁴¹ Y.2, S.8, Teşrin-i Evvel 1934.

Евангелия са като четирите посоки, от които се състои вечната вселена, заключава Хинди⁴².

В публикуваната през юни 1939 статия „Мистиците на Мекка”, подписана с инициалите Х. М. е представен разказ на един набожен мюсюлманин за възникването на Християнството и отхвърлянето му от другите религии. Абдуллах и Септ, едни от видните учени в Мекка, тръгват на път да проповядват и наставяват сред мюсюлманското население. В Тюркестан и Персия са известни като „Мистиците на Мекка”. Септ отива при емира на Бухара. Абдуллах се настанява в столицата на Афганистан Кабул. И двамата са обичани и уважавани. Един ден Абдуллах среща в Кабул човек, който продава Свещената книга и купува една, преведена на арабски език. Много му харесва и понеже се страхува да покаже това, продължава да изпълнява старите си религиозни обязанности. Но не може да загаси светлината на вярата в душата си. Много от приятелите му забелязват промяната, защото религиозното му усърдие намалява. Известяват емира и пишат на другаря му Сезш за да разберат какво става. Искат да изяснят причината за разликата във възгледите на Абдуллах и мюфтиите и моллите, вижда се че животът му е в опасност. Това и за останалите е лош пример. Разбирайки за това, Абдуллах тайно напуска Кабул и отива в Бухара., съкето се среща със Септ. Септ се разсърдва на Абдуллах, защото е станал християнин. Вика полиция и накарва да го арестуват. Събира се народ. Идва емирът. Преди да изпълнят смъртната присъда казва, че ако върне вярата си, ако от християнството се върне към мюсюлманството, ще го помилва. Абдуллах отказва. Палачът отсича едната му ръка. Отново му предлагат и отново той отказва. Този път палачът отсича лявата му ръка и повтарят предложението. Отговорът е „Исус е моят живот”. Отсичат главата му. Тази твърдост и непоколебимост повлияват на всички. Абдуллах се отказва от живота си. Статията завършва с призива: „ Ех, скъпи турски приятели, вземете пример от Абдуллах. С вяра се предайте и подчинете на Исус Христос, за да стигнете до вечността⁴³.

⁴² Y.2, S.9, Teşrin-i Sani 1934.

⁴³ Y.7, S.6, Haziran 1939.

В друга публикация „Подвигът на един мюсюлманин, който се е обърнал към Исус” се изброяват причините поради които един индус на име Кохолин е приел Христовата вяра: „1) Основните различия между християнството и другите религии са следните: Исус е принесъл в жертва себе си, за да освободи хората от греховете. И в други религии има вярвания за принасяне на жертва, но не са с цел прочистване от греховете, нито пък да се постигне опрощение с посредничеството на свети хора. 2) Месията поема греховете ни и вместо тях ни изпълва с вяра. С Неговата сила можем да се противопоставим на лошото и така да се спасим от гнева Господен. Исус Христос поема върху себе си отговорността за душата ми и ми дава възможност да живея спасен. Без страх ще посрещна края на дните с. Зная със сигурност, че Господ е отредил за мен вечно щастие и покой в рай. 3) Единственият начин да застана срещу самия себе си е Исус. Да се изправиш сам срещу себе си, не е по силите на никого. В Евангелието е записано: „Ония пък, които са Христови, разпнали плътта си със страстите и похотите.” (Галатяни 5:24). До това може да достигнеш само, ако приемеш християнството. Поради това станах християнин. Братята мюсюлмани да приемат Исус като спасител на душите си., да отворят сърцата си за истината, като четат Стария и Новия завет, т. е. Тората, Давидовите псалми и Евангелието, да Му се доверят. Що се отнася до мюсюлманските традиции, в това отношение съм свободен. Но независимо от това, до сега не съм ял и няма да ям непозволени и мръсни храни и това е мой избор. Другите да ядат каквото искат и това е тяхно убеждение. Свободни са в това отношение. В Евангелието е казано: „Който яде, да не презира оногова, който не яде,” (Римляни, 11:3; бел. пр. Римляни, 14:3). Братя мюсюлмани, моля ви. Исус ще се появи. Не като бебе. Господ го е избрал и ще дойде с мисията навсякъде по света за всички народи да се възцари справедливостта. Не де колебайте да приемете добрата вест”⁴⁴.

В друга статия се сравняват Евангелието и Корана. Мюсюлманин на име Мехмет пита в изповедта си: „Да вървим според Евангелието, но ние си имаме Корана. Какво да правим с две книги? Ако четем Евангелието, какво да правим с Корана? И двете са низпослани от Господа. Не може ли да ги

⁴⁴ Y.5, S.1, Kanun-i Sani 1937.

обединим? Ако ли не, как да разберем коя е истинската?” В отговор на това откровение е разказана следната история: „Царят на юдеите Соломон бил известен с богатството, блясъка и мъдростта си. Саба, царицата на Йемен искала да отиде и се убеди в това със собствените си очи и уши. Занесла му два цвята – единият истински, другият така изкусно направен, че не може да се отличи от истинския. Соломон ги помирил, но не могъл да долови разликата. С думите „Царице, чудя се дали да оценя вашата мъдрост или вашата изкустност”. Взел ги и започнал да обикаля стаята. След няколко обиколки, посочил истинското цвете и казал: „ Царице, за да се отличи истинското от фалшивото, трябва да се търси живот”. Така завършва приказката. Така както разликата между двата цвята е повяхването на единия и свежестта на другия, във връзка с това коя е истинската книга може да се каже, че е тази, която ни дава духовен живот и това е Евангелието”. В края на статията пише:”От зададеният въпрос се разбира, че не сте приели християнската вяра. Ако искате вземете и прочетете Свещеното писание за живота на Исус Христос. Така ще намерите истината и ще доживеете щастливе старине”⁴⁵.

В последствие поредицата публикации са обединени и издадени като книжка под формата на приложения. Някои от книжките са с арабски букви, други с латински, а в някои са ползвани и двете азбуки. В майския брой от 1936 г. има съобщение за издаването на Евангелието като притурка на списанието. Според желанието, изпратените книжки могат да бъдат с арабски или латински букви⁴⁶. Във февруарския брой през 1937 г. четем: „Заедно с изпратения брой, можем да доставим и Евангелие на Матей, оформено като томче. Необходими са само 4 лева за пощенски разходи”⁴⁷. В книжката за м. септември 1935 г. има следният анонс: „На тези, които искат да си набавят Свещената книга (Тората, Давидовите псалми и Евангелието) ще подарим 66 привлекателни екземпляра, съдържащи единствени по рода си със своята красота и простота стихове, увлекателни, вълнуващи и възвишени разкази ... Освен това е и Свещена книга. Тя провокира да се проявят даденостите и качествата на личността. Една божествена библиотека, която разкрива

⁴⁵ Y.7, S.7, Eylül 1939.

⁴⁶ Y.4, S.5, Mayıs 1936.

⁴⁷ Y.5, S.2, Şubat 1937.

тайните на живота и щастието. Свещеното писание е най-ценната и най-полезната книга на света. Сочи на хората пътя на избавлението и ги спасява. Свещената книга - 1458 страници, с красива подвързия струва 30 лева; Евангелието – голям формат, 636 страници е 15 лева; Евангелието – малък формат, 600 страници, красиво подвързано е 10 лева”⁴⁸.

Друго съобщение във февруарския брой от 1937 г. публикува списък на турски книги с латиница, които има в редакцията на списанието и се продават. В скоби са посочени цена и някои подробности: *Hz.Davut'un Zebur Şerif Kitabı* (Давидови псалми) (10), *İncil Matta* (Евангелие на Матей) (5), *İncil Markos* (Евангелие на Марко)(5), *İncil Luka* (Евангелие на Лука)(5), *İncil Yuhanna* (Евангелие на Йоана)(5), *Resullerin İşleri* (Делата на пророците)(5), *İyi Zevceler* (Добрите съпруги)(460 страници, добре подвързано, 100), *Kölelikten Kurtuluş* (От робство към избавление)(146 страници, илюстрирано, 40), *Din Nedir?* (Какво е религията?)(3), *Dinde Kuvvet Kaynağı Nedir?* (Къде в религията е изворът на сила?)(3), *Dinde Nüfuz Nerededir?* (Къде са хората в религията?)(3), *Din ve İçtimai Meseleler* (Религиозни и социални проблеми)(3), *Allaha İman Nedir?* (Какво е вярата в Господа?)(3), *Seciye ve Nefse Hakimiyet* (Власт над нрави и хора)(3), *Günah Nedir?* (Що е грях?)(3), *Din ve İlim* (Религия и наука)(3), *Dinin Gayesi* (Предназначението на религията)(3), *Edebi Hayat* (Литературен живот)(3), *Dinin Tekamülü* (Развитие на религията)(3), *Dinde Akıl Yeri* (Мястото на разума в религията)(3), *Din ve Ahlak* (Религия и етика)(3), *Allah Kimdir?* (Кой е Господ?)(3), *Dinin Aslı Nedir?* (Каква е същината на религията?)(3)⁴⁹. И в декемврийската книжка от 1939 г. е публикуван списък на турски книги с латиница, които има в редакцията на списанието и се продават: *Kitab-ı Mukaddes* (Tevrat, Zebur ve İncili Şerif в една книга, подвързана, 40), *İncil-i Şerif* (Евангелието)(голям формат, подвързано, 30), *İncil-i Şerif* (Евангелието)(малък формат, подвързано, 15), *Hz.Davut'un Zebur-ı Şerif Kitabı* (Давидови псалми)(10), *Hz. Süleyman'ın Kitabı* ((5), *Hz. Süleyman'ın Kitabı* (Соломоновата книга)(със старата и с новата азбука, 10), *Eşiya Peygamberin Kitabı* (Книгата на Исаия)(5), *Muta İncili* (Евангелие на Матей) (малък формат, 3), *Muta İncili* (Евангелие на Матей) (голям формат,

⁴⁸ Y.3, S.9, Teşrin-i Sani 1935.

⁴⁹ Y.5, S.2, Şubat 1937.

5), *Yuhanna İncili (Евангелие на Йоана)* (3), *Amal-i Resul Kitabı (Книга за делата на Пророка)*(5), *Tōkihi İşi'nin Tercüme-i Hali (Работата на Тъокихи – превод)*(роман, 10)⁵⁰. В списъка са отбелязани за продажба и книги като двутомен българо-турски речник⁵¹, българо-турски разговорник⁵².

В годините на Втората световна война, когато България е под влиянието на нацистка Германия, в юлската книжка на издаването от немските протестанти в България списание е отпечатан апел. В него се призовава към служба в полза на Германия. „Съотечественици! Властта ни е длъжна да предприеме военни и икономически мерки за да предпази родината ни от нещастие. Да подкрепим нейната инициатива. Богатия с парите си войниците с телата си, ръка за ръка да опазим родината си. Това е наш дълг и обязаност.“⁵³

Колко време още е издавано списанието не знаем. Не се намериха сведения за влиянието, оказало върху мюсюлманите-турци в България. Явно е, че за издаването на списание в продължение на почти десет години е необходима сериозна материална подкрепа. Смятаме обаче, че колкото и да е силна подкрепата зад гърба им, за да излиза списанието трябва да има читателска аудитория. С други думи, без наличието на турска протестантска общност, списанието не би съществувало в продължение на години. В някои негови броеве са публикувани одобрителни писма. Тъй като не знаем колко дълго е издавано списанието, не можахме от тези писма да изградим профила на аудиторията, която се интересува от изданието⁵⁴. За съжаление не намерихме статистически сведения относно личности или общности – турци, помаци, цигани и др., които се интересуват от списанието. След края на Втората световна война, когато България се освобождава от немското влияние и в страната се установява комунистическа власт, предполагахме, че

⁵⁰ Y.7, S.10, Kanun-i Evvel 1939.

⁵¹ Y.9, S.1, Kanun-i Sani 1941.

⁵² Y.9, S.6, Haziran 1941.

⁵³ Y.9, S.7, Temmuz 1941.

⁵⁴ Първото такова писмо е анонимно и е публикувано в априлския брой през 1938 г. В бележка под писмото е отбелязано: „От пет години в редакцията получаваме такива поощрителни писма, но до сега не са отпечатвани. С публикуването на това първо писмо искаме да поощрим читателите си. Вж. Y.6, S.5, Mayıs 1938. В следващите броеве са отпечатани още няколко читателски писма. За одобрителните писма на двама човека - X. Хасан и X. Исмаил Вж. Y.9, S.1, Kanun-i Sani 1941; за писмото на M. Хасан Вж. Y.9, S.4, Nisan 1941.

американските и немските протестантски организации са се изтеглили от България.

Превод от турски: Зорка Иванова

PROTESTANT MISSIONARY ACTIVITIES DIRECTED TOWARDS THE MUSLIMS IN BULGARIA

Ömer Turan,
Middle-Eastern Technical University, Ankara

(Abstract)

Protestant missionary activities in Bulgaria started in mid-nineteenth century by the Americans. The Germans also joined them at the end of the nineteenth century. The main target of both groups was Bulgarians. However, the Muslims, especially after the establishment of Bulgarian Principality, were also considered. Apart from organizing meetings, the Americans published booklets towards Pomaks in early twentieth century. After introducing history of the Protestant missionary activities towards Muslims in Bulgaria, this paper focuses on a monthly newspaper, *Hakikat Şahidi*, published by the German Protestants in Bulgaria in 1930s. Its content and method of propagating Christianity for Muslim readers will be presented.